

Юрій Валерійович **ПОБЕРЕЖНИЙ**

студент, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4854-0068>

e-mail: yuriy.poberezhniy@ukr.net

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Статтю присвячено головним аспектам виконання судових рішень як завершальної стадії цивільного процесу, особливу увагу зорієнтовано на проблемах сьогодення. Виокремлено нормативно-правові акти на національному рівні, які гарантують кожній особі право на судовий захист та обов'язковість виконання судових рішень. Характеризується процес виконання судових рішень у цивільних справах відповідно до національного законодавства. Підкреслено головне завдання цивільного судочинства, яке спрямовано на захист прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Підсумовується, що забезпечення виконання судового рішення є обов'язком держави, від виконання якого залежить авторитет судової влади, довіри до суду та віри у правосуддя.

Ключові слова: виконавче провадження, виконавчий лист, воєнний стан, правосуддя, судовий контроль, судові рішення

ВСТУП

Виконання рішення суду є невіддільною частиною права на справедливий суд. Це є одним з принципів як національної правової системи так і міжнародного права загалом. Сучасні умови господарювання та запровадження воєнного стану на території нашої держави відкрило значну кількість викликів перед українським суспільством. Серед багатьох таких викликів є і проблема виконання судових рішень в усіх категоріях справ. У цій статті ми спробуємо розібратися, з якими саме проблемами зіткнулося виконання рішень саме у цивільних справах, і спробуємо знайти рішення.

На шляху приєднання України до європейського простору, демократизації всього українського суспільства, розбудови бездоганної сучасної системи державного управління, інформатизації діяльності органів влади і управління, необхідним є забезпечення максимальної прозорості, пропорційної якості адміністративних реформ, впровадження та дотримання нових принципів публічного управління в діяльність владних інститутів, яких повинна дотримуватись країна. [1, с. 76]. І не дивлячись на воєнний стан, який триває вже півроку, Україна ні на крок не звернула з наміченого курсу, і продовжує впроваджувати у національну правову систему загальноєвропейські принципи.

МЕТА статті – проаналізувати проблемні питання виконання судових рішень у цивільних справах на сучасному етапі та спробувати знайти шляхи їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання ефективності виконання судових рішень у цивільних справах у різний часовий проміжок було предметом дослідження багатьох вчених, серед яких Ю. Білоусов, О. Гетманцев, В. Тертишніков, О. Ткачук, В. Шерстюк, С. Щербак тощо. Вони заклали підґрунтя для подальшого дослідження даного питання.

Методологія дослідження

Методологічною та інформаційною основою дослідження є діюча національна законодавча база, праці провідних вчених та матеріали періодичних видань.

Використано методи теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

На початку дослідження необхідно охарактеризувати сам процес виконання судових рішень у цивільних справах. У національній законодавчій базі це питання регулюється Конституцією України, розділом 6 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України, Законом України (ЗУ) «Про виконавчі провадження» та низкою інших нормативно-правових актів.

Виконання рішень суду починається з відкриття виконавчого провадження. Визначення виконавчого провадження надається у ст. 1 ЗУ «Про виконавчі провадження», відповідно до якого це сукупність дій органів і посадових осіб, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів [2].

Судові рішення відповідно до статті 129¹ Конституції України є обов'язковими до виконання на всій території України [3]. Виконане судові рішення слугує чи не найважливішим (навіть єдиним) показником ефективності правосуддя в країні, адже якщо судові рішення не виконано, це означає, що у країні не працює інститут захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

У цьому сенсі не втрачають своєї актуальності слова Арістотеля: «Не було б жодної користі у правосудді, якщо б рішення суду не виконувалися» [4, с. 230]. Однак, слід констатувати, що виконання судових рішень завжди було значною проблемою для вітчизняного правосуддя. Тривалі терміни, надмірно формальні вимоги, обмежені можливості для стягувача і боржника впливали на виконавче провадження і багато іншого створювали перешкоди для реального виконання рішень судів.

Якщо взяти процесуальну сторону, то відповідно до ст. 431 ЦПК виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції. Ви-

конавчі листи в електронній формі викладаються з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС), оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про ЄСІКС та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та підписуються електронним підписом судді (у разі колегіального розгляду – електронними підписами всіх суддів, які входять до складу колегії). Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, затвердженому Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України. Виконавчий лист, судовий наказ, а у випадках, встановлених Кодексом, – ухвала суду є виконавчими документами. Виконавчий лист, судовий наказ, ухвала мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ, зазначений у ч. 3 цієї статті, вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів (ЄДРВД), а його копія (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого документа у ЄДРВД, надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або, у разі її відсутності, рекомендованим чи цінним листом [5].

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених випадках на приватних виконавців, правовий статус та організації діяльності яких встановлюються, Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [2]. Слід наголосити, що ми маємо і досить «своєрідний» підхід держави у забезпеченні реалізації принципу виконання судових рішень. Його суть в тому, що першочерговий пріоритет у виконавчому провадженні є дотримання прав всіх учасників такого провадження, а не тільки стягувача, порушені права якого намагаються відновити. Завданням системи примусового виконання є протидія зазначеному вище суспільному спротиву реалізації правосуддя. А звідси й той недостатній інструментарій роботи виконавця – він є таким, щоб суспільство не змогло докоряти державу у надмірному тиску на своїх громадян.

У 2016 р. запроваджено повноцінний інститут судового контролю за виконанням рішень судів. Зокрема, суди наділені правом застосовувати значні штрафи до керівників суб'єктів владних повноважень, які не виконують судові рішення. У реєстрі судових рішень вже доступні десятки ухвал про накладення персональних штрафів на перших осіб центральних та місцевих органів виконавчої влади. Це вказує на те, що сьогодні суддівська спільнота може й повинна реагувати на проблему невиконання судових рішень [6]. У цьому ж році закріплено на законодавчому рівні інститут приватних виконавців, який почав працювати з

2017 р. і вже показав свою дієвість.

Якщо покладатися на офіційну статистику, то інститут приватних виконавців продемонстрував свою ефективність. Зокрема, за результатами 2019 р. приватні виконавці забезпечили виконання майже 10 тис. судових рішень. Натомість виконання судових рішень, які стосуються публічно-правової сфери, поки що виключено з їхньої компетенції [6].

За різними оцінками ефективність виконання судових рішень складає від 10 % до 30 %, що значно нижче середнього показника у Європі. Про загрозливі масштаби цієї проблеми для України неодноразово вказував Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) як у пілотних рішеннях, так і розгляді індивідуальних справ. Рада бізнес-омбудсмена також стверджує про те, що невиконання судових рішень є проблемою, яка турбує бізнес-середовище. У 2019 р. Рада бізнес-омбудсмена отримала 191 скаргу (вони стосувалися невиконання судових рішень), а лише за 4 місяці 2020 р. – 82 скарги [6].

Вищевикладене нашою метою є думка про те, що наявна система хоч і працює краще (порівняно з періодом, коли інститут приватних виконавців не було закріплено), проте потребує доопрацювання. Можливим кроком на шляху вдосконалення може стати зрівняння мандатів приватних та державних виконавців. У цьому напрямку можна перейняти досвід Польщі, зокрема здійснити подальший перехід до приватного виконання. Не менш важливим має бути розширення повноважень державних чи приватних виконавців для окремих випадків, коли суб'єкт владних повноважень ухиляється від виконання судових рішень, незважаючи на вимоги та застосовані штрафи.

Варто зазначити, що дієва система захисту прав особи на міжнародному рівні почала діяти після прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). У ній містяться не лише гарантії прав і свобод осіб, а й механізм захисту від порушень з боку держави, який побудований на принципі верховенства права. Згідно з його положеннями – не держава створює право, а право є основою організації та життєдіяльності держави в особі її органів і посадових осіб, інших організацій. Така ідея закріплена у ст. 19 Конвенції, для її реалізації створено ЄСПЛ для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї [7, с. 75].

У тих умовах, в яких знаходиться українське суспільство і всі державні органи, слід констатувати, що відсоток виконання судових рішень зменшився (порівняно з довоєнним). Причини цього зрозумілі: неможливість виконати судові рішення на тимчасово окупованих територіях, недостатність кваліфікованих кадрів, які змушені були емігрувати за кордон тощо.

Дану проблему можна спробувати вирішити, насамперед – шляхом урівняння у правовому статусі приватних і державних виконавців, про що зазначалось вище. Ще можна говорити про проблему тіншових надходжень боржника. Хоча державні службовці і мають доступ до систематизованої бази даних про боржників, та у зв'язку з тіншовими надходженнями оперувати реальними даними не можливо. Проте це питання потребує окремого дослідження.

Заслужує на увагу проект «Центр виконання рішень», запроваджений Міністерством юстиції України, що спрямовано на реформування виконавчої служби та її перехід до сервісної, де громадяни зможуть отримати послуги у сфері примусового виконання судових та інших рішень за принципом екстериторіальності в межах відповідної області, без черг, відкрито та прозоро, що, на нашу думку, в майбутньому має забезпечити громадян відкритими й інноваційними сервісами не лише в деяких областях, як є нині, а й у всій Україні. Це допоможе розвантажити систему виконавчої служби та буде сприяти дієвому виконанню судових рішень [7, с. 76].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати,

що в умовах сьогодення, і в довоєнний період, питання виконання судового рішення – це, насамперед, питання авторитету судової влади у державі, довіри до суду та віри у правосуддя. І забезпечення виконання такого рішення є обов'язком держави, яка повинна на законодавчому рівні закріпити ефективні системи виконання судових рішень, а також функціонування цих систем у такий спосіб, щоб доступ до них мала кожна особа, на користь якої ухвалено обов'язкове судові рішення. Якщо Україна не забезпечить дієвих гарантій виконання судових рішень, ухваленим іменем держави, судові процеси та судові рішення виглядатимуть юридичною фікцією, що не гарантує реального захисту порушених прав.

Список використаних джерел

1. Сторожилова У.Л. Світовий досвід розвитку та здійснення виконання рішень судів і інших органів у сучасних умовах. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів*: зб. наук. пр. / за ред. Ю.В. Білоусова. Хмельницький, 2019. С. 76-78. URL: <http://www.ae.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/VP-2019.pdf>
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404 -VIII. Дата оновлення: 19.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Арістотель. Політика. Київ, 2000. 239 с.
5. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 07.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
6. Михалюк О., Бондарчук А. У пошуках шляхів ефективного виконання судових рішень. *Юридична газета online*. 2020. № 9 (717). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/u-poshukah-shlyahiv-efektivnogo-vikonannya-sudovih-rishen.html>
7. Бондарева А.В., Дяченко С.В. Виконання судових рішень як заключна стадія цивільного процесу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3 (28). С. 74-77. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/323/626>

References

1. Storozhylova U.L. Global experience of development and enforcement of decisions of courts and other bodies in modern conditions. *Problems of the theory and practice of execution of decisions of courts and other bodies*: collection of scientific works / ed. Yu.V. Bilousov. Khmelnytskyi, 2019. pp. 76-78. URL: <http://www.ae.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/VP-2019.pdf> (in Ukrainian).
2. On executive proceedings: Law of Ukraine dated 02.06.2016 № 1404 -VIII. Date of update: 19.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (in Ukrainian).
3. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 № 254k/96-VR. Date of update: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (in Ukrainian).
4. Aristotle. Policy. Kyiv, 2000. 239 p. (in Ukrainian).
5. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated March 18, 2004 №1618-IV. Date of update: 07.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (in Ukrainian).
6. Mykhaliuk O., Bondarchuk A. In Search of Ways of Effective Execution of Court Decisions. *Legal newspaper online*. 2020. No. 9 (717). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/u-poshukah-shlyahiv-efektivnogo-vikonannya-sudovih-rishen.html> (in Ukrainian).
7. Bondareva A.V., Diachenko S.V. Execution of court decisions as the final stage of the civil process. *Carpathian Legal Gazette*. 2019. Issue 3 (28). pp. 74-77. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/323/626> (in Ukrainian).

Yurii POBEREZHNYI

student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4854-0068>

e-mail: yuriy.poberezhniy@ukr.net

ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS IN CIVIL CASES: TODAY'S PROBLEMS

The paper is devoted to the main aspects of the execution of court decisions as the final stage of the civil process, special attention is focused on the problems of today. The meaning of the last stage of the civil process was analyzed and its place among other procedural actions was clarified.

The reasons for the actual non-execution of court decisions are determined, which are related to the violation of the systematic organization of their implementation both procedurally and organizationally, and which are also related to the full-scale war in Ukraine. Regulatory legal acts at the national level are singled out, which guarantee every person the right to judicial protection and the mandatory execution of court decisions.

The process of execution of court decisions in civil cases is characterized in accordance with national legislation, which begins with the opening of executive proceedings. The main task of civil justice is emphasized, which is aimed at protecting the rights, freedoms or interests of natural persons, the rights and interests of legal entities, and the interests of the state. It is emphasized that the implemented court decision serves as the only indicator of the effectiveness of justice in the country, because if the court decision is not implemented, it means that the institute for the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities does not work in the country. It is noted that the execution of court decisions has always been a significant problem for domestic justice, in particular, it is associated with long terms, excessively formal requirements, limitation of opportunities for the debt collector and the debtor to influence the enforcement proceedings, etc. It is noted that the institute of private executors, which has existed for only a few years, has already demonstrated its effectiveness, however, the percentage of execution of court decisions has decreased over the past six months, which is connected with military actions on our territory. Therefore, equalizing the mandates of private and state executors can be a possible step on the way to improving the execution of court decisions.

It is concluded that ensuring the execution of the court decision is the duty of the state, the authority of the judiciary, trust in the court and faith in justice depend on its execution.

Keywords: executive proceedings, executive letter, martial law, justice, judicial control, court decision